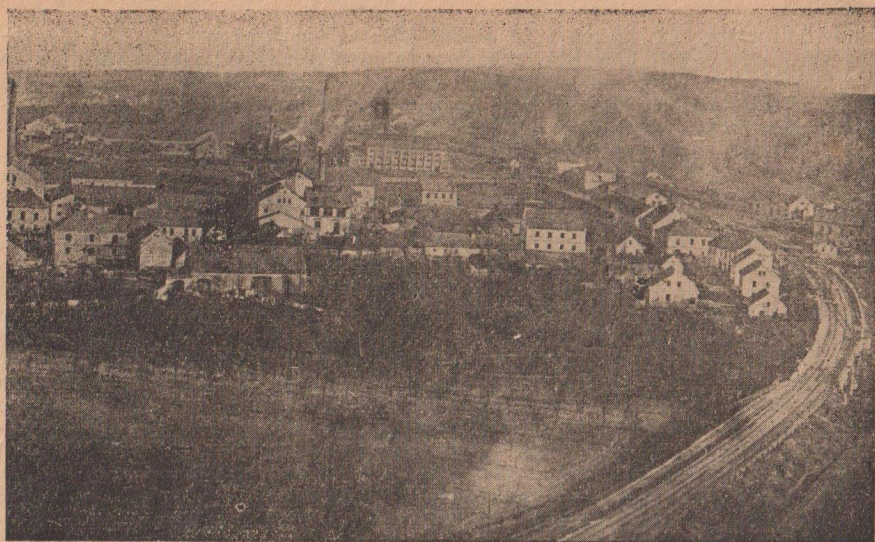

Nejstarší fotografie Kralup z roku 1870.
(Se sbírek okresního musea.)

Ing. Otakar Špecinger:

NAŠE DIVADELNÍ TRADICE

I KDYŽ dnešní Kralupsko je tak mladé a třebaže zdejší území od zpusťování Velvar ve třicetileté válce stálo až do druhé poloviny minulého století stranou všeho rozhodujícího dění - přece jen divadelní tradice tohoto kraje jest poměrně velmi bohatá. Lze říci, že při nejmenším zavazuje k lepšímu současnému stavu divadla v našem okrese, než s jakým se tu dnes setkáváme.

V tomto náčrtku nepodávám úplný přehled vývoje divadla na Kralupsku. Zabralo by to mnoho, mnoho místa. A ostatně by to ani nebylo možné. I kdyby někdo dokázal sestavit úplný přehled o stovkách souborů a tisíech představení a účinkujících - kdo by beze zbytku rozsoudil, co z té nesmírně bohaté činnosti mělo skutečný význam a vliv na život zdejšího kraje po politické, společenské či umělecké stránce? Neboť nutno podtrhnout, že v profesionálním i lidovém divadle vždy ky kvetlo mnohem více kóukolu, než v ostatních oborech umění. A tak vybírám ze zdejší divadelní historie pouze několik zapomenutých zajímavostí a prokazatelně důležitých skutečností, které mohou divadelním ochotníkům a jejich obecnostu ukázat, jaké krásné dědictví jim tu zanechala minulost.

Stálé divadlo na Kralupsku nikdy nebylo. Bude tudíž hovořeno většinou o divadle jako projevu lidové tvořivosti. Přesto však uplatňovalo se profesionální divadlo ve zdejším kraji vždy značnou měrou. Rozvoj stálých scén v Praze a později na Kladně a ve Slaném, vzrůst železniční dopravy a vzestup vzdělání širokých

vrstev lidu způsoboval od konce 19. století stále se množící cesty zdejšího obecnstva za „opravdovým“ divadlem. Tak se totiž odjakživa říkalo výstavným divadelním budovám na rozdíl od sebelepších představení na venkovských hospodských sálech, kam přijížděly čas od času rozmanité kočující divadelní společnosti. Nejezdily sem často - nebylo kam. Velvary byly malé a zaostalé a tak v první polovině 19. století se tu herecká společnost podle vzpomínek prof. Vaňka objevovala tak jednou za pět let. A na vesnicích, kde bylo obecnstva mnohem méně, se hostování nevyplácelo. Proto v historii nejznámějších hereckých společností obrozenecké doby se jména míst zdejšího kraje vyskytují jen naprosto mimořádně. Teprve ve druhé polovině minulého století stoupá počet takovýchto zájzdů a tak se na př. dozvídáme, že r. 1869 zdržela se několik dní ve Velvarech Krámerova společnost, s níž tu hrál i mladý Eduard Vojan. Byla to jeho druhá „štace“, neboť nedlouho před tím po rozepři s otcem utekl Vojan k hercům do Unhoště. S jeho jménem, jakož i s Jindřichem Mošnou setkáváme se později také na programech proslulých „blevických koncertů“. U jedné z kočujících hereckých společností ve Veltrusích přímo začal svou divadelní kariéru vynikající člen Národního divadla Bedřich Karen (píše o tom ve svých „Episodách“). S jinými jmény podobného zvuku setkáváme se pak také při spolupráci profesionálů s ochotníky (na př. Želenský v Kralupích n. Vlt.) anebo vůbec mimo divadelní půdu (O. Korb-lář prožil část mládí ve Veltrusích a dodnes tam bývá, O. Nový měl domek u Zákolan - atp.).

Hostování některých hereckých společností má ještě mnoho pamětníků. V Kralupech hrávaly „U bílého beránka“ (sedlák Michovský zakupoval si někdy z furiantsví sám celá představení!) a „Na Krétě“. Neměly lehký život. Ve Veltrusích je na př. v dobré paměti tragický konec jedné takové skupiny. Herci žili už ze dne na den, po každém představení se hned rozdělával stále se menší zisk, prodávaly a zastavovaly se kostymy, ochotníci zaskakovali na jevišti za odcházející členy - až se pak celá společnost náhle rozpadla. Ostatně takových případů bylo za první republiky a za války více. Po květnové revoluci byly tyto společnosti nahrazeny Vesnickým divadlem a Oblastními divadly (Kladno, Slaný, Žižkov, Libeň), která však místo zájezdů na okres poslední dobou spíše organizují hromadné autobusové zájezdy obecnstva do „opravdového“ divadla.

Avšak přejděme už k divadlu ochotnickému. Abychom mohli posoudit zdejší tradici, připomeňme si nejprve jeho celkový vývoj v našich zemích. Počátky ochotnického divadla spatřujeme v Čechách v liturgických hrách 14. století. Následují školské hry žakovské a řádová divadla, načež v 18. století, zejména v severovýchodních Čechách, se rozrůstá selské či sousedské divadlo. Na přelomu 18. a 19. století objevuje se pěstování českého ochotnického divadla také v Praze (bratři Thámové atd.) jako zárodek pozdějších vlasteneckých stálých scén i kočujících společností. Konečně od počátku minulého století i na ostatním venkově se vyskytují představení, podobná v zásadních rysech dnešním ochotnickým hrám. Jelikož Kralupsko patřilo v minulosti většinou ke Slanému, bude nás zajímat, že tam první ochotnické představení uspořádali ve prospěch městské dlužby slánští studenti - a to r. 1820 hrou „Půjčka za oplátku“.

Některí místní badatelé se domnívají, že rozhodně už značně dříve bylo hráno lidové divadlo ve Velvarech. Ačkoliv o tom není jasných zpráv, lze to odvodit a předpokládat pro středověké formy divadla, nikoliv však pro divadlo obrozenecké. Velvary byly po dvě stě let chudým, nevýznamným městem a když se za primátora Floriána Mikulovského vzpomínaly, ovládl je hluboký konservatismus a duch ryze německý. Ačkoliv na nedlážděném rynku se každého večera rozbíhaly do všech vrat krávy, husy i vepř, vracející se ze společné pastvy - při nedělních kávových společnostech měšťanů panovala opravdu úctyhodná, která dlouho nechtěla vzít na vědomí, jakým radostným životem se už probouzí většina Prahy. A tak nejstarší známá divadelní ochotnická představení ve Velvarech (a tím i na okrese) byla vzácná a ojedinelá. Dne 9. prosince 1832 byla za režie kaplana Josefa Vebera sehrána ve prospěch velvarských chudých v Panské hospodě Kotz-bueova hra „Zmatek nad zmatek“, při čemž je sporné, zda česky nebo německy, neboť kočující společnosti tu byly také většinou německé. K dalšímu ochotnickému

představení, už prokazatelně českému, došlo až téměř za dvacet let, patrně roku 1854. To byla dávána proslulá Štěpánkova veselohra „Čech a Němec“, o níž byl takový zájem, že pro nával obecnstva se nedlouho po začátku probořila dřevěná galerie. Hra však zůstala opět ojedinělým podnikem.

Ko vzniku trvalejší ochotnické činnosti došlo ve Velvarech teprve r. 1861. Podnět k ní dal právník Karel baron ze Spens-Boodenu. Se svými sourozenci zorganizoval významný studentský kroužek, který svou činnost zahájil besedou (akademií) dne 20 srpna 1861 v hostinci „U Bubeníků“ (nynější hotel „Záložna“). Během dvou let uspořádal soubor 31 divadelních představení vedle jiných podniků. Poslední hrou byla „Faustova čepička“ dne 27. září 1863 - spolek však hrál i Tylovu „Tvrdohlavou ženu“ a „Strakonického dudáka“, Nerudu, Klicperu a pod. Projektorem tohoto divadla byl významný český národohospodář a buditel, rytíř František Horský z Horskýsfeldu, tehdy nájemce nelahozevského dvora. Jinak však neměli průkopníci nového života ve Velvarech snadné postavení, jak vyplývá ze zachované rukopisné „Kroniky ochotníků velvarských“, v níž se na př. dočítáme: „První tři neděle měsíce října roku 1862 byly pro naše divadlo bouří, která je rozkotati hrozila Město, pro které a ve kterém se hrálo, neučinilo pro divadlo pranic a přece mnoho - ono se snažilo utrhačnými řečmi ochotníkům škoditi, za jich práci a namáhání nevďkem a pomluvou je korunovati a kdyby státní úřednictvo tak četně nebylo divadlo navštěvovalo a několik velmi málo měšťanů, ani bychom nebyli mohli hráti, neboť co se při představení vybralo, krylo představení, málokdy něco vybylo, ale stalo se, že se i nedostalo...“

A šak prof. Ferd. Vaněk ve svých vzpomínkách píše: „Mladý svět byl tehdy elektrisován, hrálo se s chutí, se zápalem“. Ano, hrálo se v Panské hospodě, u Čermáků. hrálo se na dobrém jevišti, zakoupeném a přivezeném z Prahy. A divadlo, i když se z neznámých důvodů po dvou letech rozšlo, dokonalo národní probuzení Velvar, z nichž vymizela němčina. Studentští ochotníci stali se tu průkopníky nového spolkového národního života.

Dnešní velvarský ochotnický spolek „Tyl“ byl založen v listopadu 1886, když už předtím po nějakou dobu existovala tam jakási společnost, která hrála v Řemeslnické i Občanské besedě občas divadlo, avšak „více kvůli členstvu než kvůli obecenstvu“. Spoluzakladateli nového spolku byli zejména Josef Mravart, pozdější zakládající člen Ústřední matice divadelního ochotnictva českého v Praze, a Hynek Vicena, pamětník a kdysi spoluherec Tylovův od jeho první divadelní pouti po českém venkově. Za 70 let své existence shrál velvarský „Tyl“ už přes 300 divadelních her a může se právem pochlubit tím, že jeho inscenace byly vždy pozitivní, namnoze skutečných uměleckých hodnot, vysoko nad běžným průměrem ochotnických představení vůbec.

Neméně zajímavá je historie ochotnického divadla ve Veltrusích. Tam dal podnět k založení „Spolku divadelních ochotníků“ slavný průvod se základním kamenem ke stavbě Národního divadla vezeným ze Řípu. Průvod tu přenášoval dne 10 května 1868 a horování pro české divadlo, které rozvířil, přimělo řídícího učitele Štěpána Berdu (na něhož často vzpomínal Ant. Dvořák) k zorganizování významného vlasteneckého souboru. Trval až do roku 1880 a shrál 57 her. Jeho majetek i tradici převzala pak Čtenářská beseda, která mimo jiné bohaté činnosti uskutečnila 43 her - načež od r. 1899 od ní divadelní inventář a činnost přebíral nově založený „Havran“. Divadlo bylo u něj vždy páteří všestranné umělecké činnosti. V současné době veltruští ochotníci jsou velmi dobře známi i mimo hranice okresu, neboť jejich četná představení na vlastní velké přírodní scéně navštěvují každoročně tisíce diváků z dalekého okolí.

A jak tomu bylo v Kralupech? Nuže - první divadelní představení uspořádal zde konsumní spolek „Mravenec“ někdy v šedesátých letech minulého století. Byla to fraška J. M. Boleslavského „Proroka Eliáše noční čepička“. Později existoval zde něco přes dva roky spolek „Vltavan“ s poměrně bohatou činností. V Okresním museu jsou divadelní cedule souboru, který 6. června 1870 dával „Pražského flamendra“ a už za tři týdny „Divotvorný klobouk“. Oznamoval při tom pod výčtem osob obecenstvu, že „Provozování činohry Hus a Jeroným nebylo nám ani od c. a. k.

místodržitelství povoleno". Brali se tedy Kralupští o toto vlastenecké představení důkladně, když se odvolali od hejtmána k vyšší instanci. Trvalá divadelní činnost začíná pak v Kralupech od r. 1880, kdy byla založena Řemeslnicko-čtenářská beseda. Za prvních 25 let své činnosti sehrála 77 divadelních představení se 100 hrami a aktovkami - ovšem mimo další bohatou kulturní činnost. Dnešní soubor kralupského Domu osvěty vznikl pak podle příslušných zákonných opatření ze „Sdružení divadelních ochotníků v Kralupech n. Vlt.“, jež bylo r.1940 vytvořeno sloučením zdejšího „Tyla“ a „Scény“. Kralupský ochotnický život totiž vždycky trpěl značnou roztržitostí. Z několika spolků, které tu hrály současně za prvé republiky, měla mimo obou jmenovaných souborů větší význam ještě „Osvěta“ v Mikovicích a „Beseda“ v Lobečku.

Pro tyto městské soubory nemůžeme ovšem zapomenout na mnohé výtečné venkovské spolky. Nejlépe a nejvytrvaleji se hrálo v minulosti ve Vraňanech, Zvoleněvsi, Zákolanech, Minicích, Ůžicích, Hospozíně a pod., někde má divadlo stálou a dobrou činnost dodnes (Hleďsebe). Tato tradice není v celku nijak mladá a malá. V Černuci, vesnici „bez zámku a bez kostela“, hrálo se už v r.1886 velmi dobré divadlo. Nelze tu vše vyjmenovat pro nedostatek místa a mimořádnou bohatost, ale i spleť poměrů na venkově. Vždyť na vesnicích nebyly většinou samostatné divadelní soubory, nýbrž hry pořádaly hasičské, vzdělávací, politické a tělovýchovné spolky, někdy trvale, jindy však příležitostně, ve prospěch vlastní pokladny nebo na nějaký dobročinný účel, avšak ke škodě kvality a společenského významu takových podniků.

O zkvalitnění ochotnické práce zasloužila se u nás vynikající organizace, Ústřední matice divadelního ochotnictva českého, jejíž Hálkův okrsek měl několik let své sídlo v Kralupech n. Vlt. Dnes má její působnost vykonávat v tomto ohledu Dům osvěty. Jeho posice je rozhodně obtížná. Z mnoha důvodů, které zde nelze úplně vyjmenovat, k nimž však na předním místě patří zdejší dobrá divadelní tradice. Navázat na ni a vést divadlo ještě lépe není pochopitelně snadné, ačkoliv - opačně vzato - právě dobré využití této tradice by mohlo mnoho pomoci. Kralupští ochotníci dávali na př. za první světové války několik oper a už ke konci minulého století byly nastudovány dvě opery v malých Blevicích. Jak slibné bylo manifestační představení Květovy hry „Ze starých časů“ za druhé světové války, k němuž se spojily všechny kulturní instituce v Kralupech a jež bylo sehráno v dnešním kině na skutečně velkém jevišti a před pohodlným a velkým sálem! A co z toho vždycky zůstalo? Myslím, že velmi málo. A tak třebaže jsou na našem okrese i dnes čestné výjimky, je rozhodně nutno uznat nezměnitelnou skutečnost, že se tu dříve hrálo daleko více a s daleko větším zápallem. Tak o tom alespoň i při letmém prozkoumání hovoří zachovaný dokumentární materiál.

Literatura: Ve službách Thalie (sborník ÚMDOČ, 1944-46), Čtvrt století Řemeslnicko-čtenářské besedy v Kralupech n. Vlt. (1905), Padesát let Městské spořitelny ve Velvarech (1941, článek J. Nováka), Ročenka Městské spořitelny ve Velvarech (1933, článek J. Čermáka) atd.